

ДО ІСТОРІЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В БОЛГАРІЇ

Важливе місце у вітчизняній історії займає міжвоєнна українська політична еміграція в Європі. Її можна розглядати як своєрідний паралельний український історичний процес, який розвивався поза межами УСРР і мав політичну, економічну, соціальну і культурно-освітню складову. В історичній літературі виділяють політичні центри еміграції (спочатку Австрія, потім - Німеччина, Польща, Чехо-Словаччина і Франція) та периферійні осередки (Англія, Бельгія, Болгарія, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Югославія та ін.). Проміжне місце займала Румунія [1, с.49].

Українська еміграція взагалі складалася з, по-перше, українців, які залишилися в країнах Європи ще під час Першої світової війни (переважно військовополонені російської армії), по-друге, політичних емігрантів - колишніх військовослужбовців, урядовців, чиновників, членів дипломатичних представництв, економічних, кооперативних, громадських організацій УНР, ЗУНР і Кубанської Народної Республіки, по-третє, українців, які воювали у складі білих армій Денікіна і Врангеля (примусово мобілізовані на Півдні України і на Кубані), по-четверте, заробітчани із Західної України.

На відміну від Польщі і Румунії, де основу української еміграції склали інтерновані вояки армії УНР і УГА, Болгарія на початку 20-х років ХХ ст. була країною, куди за наполяганням Англії і Франції був спрямований один з потоків (другий - в Королівство сербів, хорватів і словенців) біженців з Росії, які внаслідок кількох евакуацій з Півдня Росії й України опинилися в Туреччині (Константинополь, табори в Галіполі, Чатадджі, на о.Лемнос). Як повідомляв керуючий посольством УНР в Туреччині Я.Токаржевський-Карашевич, *“в Царгороді внаслідок Кримської катастрофи скупчилася велика кількість українців, переважно жовнірів, примусово мобілізованих, або повстанців”* [2, арк.3]. На думку багатьох дослідників, у 1920-1922 рр. у Болгарії перебувало 30-35 тисяч біженців з Росії [3, с.87; 4, с.11], більшість з яких (19-20 тисяч

чоловік) [5, с.22] складали вояки армії Врангеля, в тому числі й уродженці України та Кубані.

Наприкінці 1920 р. Посольство УНР в Болгарії, яке повинно було опікуватися емігрантами, саме перебувало в скрутному фінансовому становищі і підлягало ліквідації. Тому з метою об'єднання місцевих українських емігрантів до Болгарії був направлений старшина армії УНР Василь Захарович Филонович [6, с.142-143]. У Центральному державному архіві Болгарії зберігається його доповідь Головному Отаману військ УНР, Голові Директорії УНР Симону Петлюрі, в якій ідеться про заснування кількох громадських організацій емігрантів. Вона датована 20 червня 1921 р. Автор повідомляв, що, прибувши з Кавказу через Константинополь до Болгарії, зустрів чимало *“неорганізованих українців: старшин і козаків, які тинялись весь час по російським інституціям і жили в російських притулках”* [7, арк.1]. Життя їхне серед росіян було важким. Ті козаки, які публічно говорили про свою національність, зазнавали знущань, їх виганяли з цих притулків, позбавляли матеріальної допомоги. Тому Василь Филонович як старшина 4-го полку Українських січових стрільців вважав своїм обов'язком стати на захист співвітчизників. Об'єднавши навколо себе найбільш свідомих українців, він організував *“Українську Громаду”*. До її керівного складу увійшли сотник Г.Крупницький, чотар М.Храпка і повстанці М.Пухальський та Н.Палагута.

Головним завданням управа новоствореної організації вважала придбання власного приміщення. Його виконання ускладнювалося тим, що болгарська влада не виокремлювала українців від росіян, яким вже були надані приміщення. Тому за сприяння дипломатичного представника УНР в Болгарії В. Драгомирецького громадівці своїми руками звели будівлю - *“Українську хату”*. Це пожвавило роботу і невдовзі з Громади виділилися військова організація *“Січ”* і Культурно-просвітній гурток.

Перша організація основною своєю метою вважала боротьбу за визволення українського народу. *“Не маючи змоги боротися в рядах нашої регулярної армії, ми поклялися якими-б-то не було шляхами дістатись на рідний терен в запілля червоних і підняти наш прапор визволення”*. Головним завданням керівництво *“Січі”* вважало виховання старшин і козаків в національному дусі. Виконати його було важко. Бракувало

підручників. Наприклад, лекції з польової служби, топографії для козаків читалися по пам'яті. Через брак відповідних статутів організація так і не змогла влаштувати старшинські і підстаршинські курси. Більшість організації складали повстанці з Катеринославщини, вояки 3-го кошу січових стрільців і запорізького кошу, синьо- і сірожупанники [7, арк.2зв]. На чолі *“Січі”* стояла Рада у складі В.Филоновича (отаман), Хмари (осавул), Г.Крупницького і М.Храпка (члени) [7, арк.2].

Друга організація, що налічувала у своєму складі 75 осіб, була аполітичною. Єдина вимога до членів - прихильність ідеї Української Народної Республіки. Гурток був заснований з метою підвищення культурного рівня своїх членів шляхом самовиховання і самоосвіти, репрезентації духовних скарбів українського народу болгарському суспільству. Діяльність гуртка полягала в улаштуванні літературних і музичних вечірок, лекцій, курсів українознавства, школи для неписьменних. На курсах і в школі читалися лекції з граматики, історії письменства, географії, етнографії, історії України. Гурток мав бібліотеку-читальню (понад 150 книжок), лекційну аудиторію. Планувалося організувати низку екскурсій по Софії, публічних лекцій для болгар, видання тижневого інформаційного листка для українців у Болгарії, виділення коштів студентам для продовження навчання. Для здійснення своїх планів гуртку не вистачало коштів, книг з усіх галузей науки і мистецтва та вільного часу, оскільки емігранти працювали до 7-8-ої години вечора і лише потім йшли на репетиції, лекції тощо. Головою ради Культурно-просвітнього гуртка був Храпка, членами - Галушка, Н.Палагута, А.Тимофіюк, Війт, А.Заєць [7, арк.1зв-2].

Українська ж Громада намагалася стати об'єднаним центром українців, які проживали не тільки в Софії, але і по всій країні. Проте через брак коштів її керівники не могли відвідати місця проживання емігрантів і відповідно організувати матеріальну і трудову взаємодопомогу, культурно-освітню діяльність.

Обіди на свята, ліки, гроші на ремонт взуття й одягу надавав українським емігрантам тільки-но заснований у Софії тимчасовий комітет Українського Червоного Хреста.

Наприкінці доповіді В.Филонович, зважаючи на скрутне фінансове становище Уряду УНР, зазначив, що емігранти не просять грошей, а лише сприяння українських дипломатичних установ у Польщі, Румунії і Чехословаччині в отриманні емігрантами віз для

повернення на Батьківщину. “*Майже весь час працюючи в межах Катеринославщини і Слобожанщини і знаючи всі шляхи і селян, ми певні, що здійснимо свою мету, здобудемо батьківщині волю і вирятуємо її з кайданів*” [7, арк.2зв].

Отже, доповідь В.Филоновича засвідчила, що українські емігранти в Болгарії, намагаючись адаптуватися до нових умов життя і зберегти національну ідентичність, створювали громадські організації. При цьому вони сподівалися невдовзі повернутися на батьківщину для продовження боротьби проти більшовиків. Враховуючи дату написання документу, можна припустити, що В.Филонович знав про підготовку Другого Зимового походу і тому робив певні кроки щодо підтримки військової дисципліни й організації колишніх вояків армії УНР.

---

1. *Троцинський В.П.* Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. - К.: ІНТЕЛ, 1994. - 259 с.

2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі - ЦДАВОВУ). - Ф.3696. Міністерство закордонних справ УНР. - Оп.2. - Спр.309. Листування з Посольством УНР в Туреччині про становище українців в армії Врангеля в Константинополі, 1919-1921 рр. - 10 арк.

3. *Йованович М.* Адаптация русских беженцев в Болгарии (1920-1940) // Бялата емиграция в България. Материали от научна конференция, София, 23 и 24 септември 1999 г. - София: И.К.Гутенберг, 2001. - С.87-96.

4. *Петрушева Л.И.* Болгария и российская эмиграция // България и руската емиграция. 1920-1945 гг. Каталог на изложбата. Изложбена зала на Федералните архиви. 14 февруари - 18 март 2007 г. - М.: Дрєвлєхранилище, 2007. - С.10-19.

5. *Даскалов Д.* Бялата емиграция в България. - София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 1997. - 181 с.

6. *Власенко В.М.* “Тут повстали нові Карпатські Крути” (До біографії спогадів “Березневі дні Карпатської України” Василя Филоновича) // Сумський історико-архівний журнал. - 2009. - №V-VI. - С.142-143.

7. Центральний державний архів (Централен държавен архив) Болгарії. - Ф.1717К. - Оп.1. - Од.зб.373. - Арк.1-2зв.